

AMNESTY INTERNATIONAL

FAQ ke kampani Chce to souhlas

1. Budeme tedy vyplňovat smlouvu pokaždé, když budeme mít sex?

Ne. Souhlas je dostatečně jednoduchý. Abyste mohli mít sex, musíte si být jisti, že osoba, se kterou chcete mít sex, chce mít také sex s vámi, tj. že sex je pro oba zcela dobrovolný. Signály mohou být verbální i neverbální. Máte-li pochybnosti, zeptejte se. Souhlas v jistém smyslu znamená, že obě strany mají odpovědnost zajistit, aby byl sex dobrovolný.

V podstatě jde o něco, co by mělo být ve skutečnosti považováno za samozřejmost: že pouze sex, se kterým souhlasíte, je v pořádku. Naštěstí pro drtivou většinu je souhlas samozřejmostí. Bohužel existují výjimky. Například [studie v EU](#) zjistila, že více než jeden ze čtyř respondentů se domnívá, že pohlavní styk bez souhlasu lze odůvodnit za určitých okolností - například v případě, že je oběť opilá nebo pod jiným vlivem, je vyzývavě oblečená, neříká „ne“ dost jasně nebo se fyzicky nebrání. Tento přístup společnosti je třeba přehodnotit. Moderní trestní právo musí stanovit jasné bariéry.

2. Bude muset obviněný prokázat svou nevinu (dojde k obrácení důkazního břemene)?

Ne. Faktem je, že obviněný nemusí nic dokazovat. Prokázání viny pachatele zůstává úkolem státního zástupce. Kromě toho obviněný je nevinný, dokud soud neprokáže jeho vinu. Zásada „in dubio pro reo“ („v pochybnostech ve prospěch obviněného“) není dotčena. Pokud existují pochybnosti o průběhu událostí, je obviněný osvobozen. Nikdo nepožaduje odklon od zásady presumpce nevinny. Redefinice usiluje pouze o zajištění toho, aby byly trestně odpovědné osoby, u nichž se dostatečně prokáže, že jednaly v rozporu s vůlí oběti. V tuto chvíli tomu tak vždy není.

Myšlenka souhlasu je jednoduchá: Chcete-li mít sex, musíte vědět, že osoba, se kterou chcete mít sex, chce mít sex také s vámi.

3. Hrozí vlna falešných obvinění?

Argument rizika falešných obvinění se vždy používá při revizi sexuálního trestního práva, většinou bez jakéhokoli empirického základu, který by tato tvrzení podporoval. Jedná se o přetrvávající mýtus založený na genderových stereotypech („pomstychtivá žena“) a znamená, že oběti sexuálního násilí se téměř vždy setkávají s tímto podezřením. Realita je taková, že je zapotřebí hodně odvahy a síly k tomu nahlásit skutek na policii. Trestní řízení je pro oběť často nesmírnou zátěží; není neobvyklé, že obviněný nebo dokonce policie a soudy dokola zpochybňují osobu oběti, její pověst a důvěryhodnost. Oběti sexuálních trestných činů pak mají často dojem, že si za tento zločin mohou samy, nebo k němu alespoň přispěly.

Falešná obvinění existují u všech typů trestných činů a jsou také trestána. Jak je uvedeno v odpovědi na předchozí otázky, změna definice ještě neznámá, že bude jednoduší znásilnění prokázat anebo, že by pachatel musel prokázat svoji nevinu.

Zůstává faktem, že daleko větším problémem je počet znásilnění, které nikdy nejsou policii ohlášena. Podle odborných výzkumů je ve v České republice každoročně spácháno přibližně 12 000 znásilnění (pro srovnání počet krádeží aut je okolo 3000), ač pouze okolo 600 z nich je nahlášeno policii (Šafařík, 2020). Jedná se tedy o 34 případů denně a policii je ohlášeno jen jedno až dvě z nich.

4. Jak nové zákony zajistí, aby se znásilnění prokázalo?

Zavedení souhlasu do zákona nezmění dosud zavedené rozložení důkazního břemene u soudu. Je stále na orgánech činných v trestním řízení, aby prokázaly, že je obviněný vinen. Co se změní, je *rozsah* dokazování, takže se nyní nebude soustředit jen na to, co oběť učinila, aby dala obviněnému najevo, že nemá zájem, ale také na to, jaké kroky obviněný učinil, aby zjistil, zda oběť souhlasila. Věříme také, že nový zákon, který nevyžaduje, aby oběť kladla odpor proti znásilnění, způsobí, že více obětí znásilnění ohlásí tento trestný čin na policii. V současné době nahlašuje znásilnění pouze nepatrný zlomek obětí - z přibližně 12 000 případů ročně je nahlášeno pouze 600 (Šafařík, 2020).

5. Souhlas v praxi nic nemění - bude to v soudní síni stále slovo proti slovu?

V případě znásilnění můžete použít mnoho důkazů, které mohou podporovat více jedno tvrzení než to druhé. I dnes jsou výpovědi oběti obvykle hlavním a někdy dokonce jediným důkazem sexuálních trestných činů. Posuzování důvěryhodnosti prohlášení je součástí každodenní práce policie a soudů. Jsou stanovené metody, jak se s tímto úkolem vypořádat, mimo jiné se využívá znalostí a metod výrokové psychologie. Ve zvláště obtížných případech je možné přizvat také specialisty. A pokud ani poté nelze dostatečně vyjasnit, co se přesně stalo, nakonec platí princip *in dubio pro reo*. To znamená, že nejasné důkazy nemohou být k tíži obviněného. Tak je tomu i dnes, protože ani použití síly nezanechává vždy jasné důkazy.

Zakotvení souhlasu do zákona nemusí nutně vést k obrovskému nárůstu odsouzení, ale věříme, že povede k většímu počtu nahlášení znásilnění a z dlouhodobého hlediska znásilnění předejde. Důraz již nebude kladen pouze na to, co oběť učinila, aby

obviněnému dala najevo, že nemá zájem, ale také na to, co přimělo obviněného si myslet, že existuje souhlas oběti k sexu. Právní předpisy o znásilnění založené na souhlasu také pomohou změnit postoje jak ve společnosti, tak v rámci soudního systému. To z dlouhodobého hlediska pomůže znásilnění předejít.

6. Znamenala by tato změna konec právního státu?

Ne. Prokázání viny pachatele zůstává úkolem státního zástupce. Kromě toho obviněný je nevinný, dokud soud neprokáže jeho vinu. Zásada „in dubio pro reo“ („v pochybnostech ve prospěch obviněného“) není dotčena. Pokud existují pochybnosti o průběhu událostí, je obviněný osvobozen. Nikdo nepožaduje odklon od zásady presumpce neviny. Redefinice usiluje pouze o zajištění toho, aby byly trestně odpovědné osoby, u nichž se dostatečně prokáže, že jednaly v rozporu s vůlí oběti.

V dvanácti zemích Rady Evropy (např. Velká Británie, Belgie, Německo, Dánsko a Švédsko) je sexuální styk bez souhlasu nebo proti vůli již definován jako znásilnění. Odpovídající reformy probíhají v jiných zemích (včetně Španělska a Řecka). Jejich cílem je dosáhnout větší spravedlnosti pro oběti sexuálního násilí a snížit beztrestnost sexuálního násilí.

7. Je souhlas nový a nevyzkoušený koncept?

Ne. Zavedení souhlasu do zákona není ani nové, ani průkopnické. Dvanáct evropských zemí již takovou definici ve svých právních předpisech má. Například Spojené království má zákon o souhlasu již od roku 2003. Podle mezinárodního práva v oblasti lidských práv by mělo být znásilnění přesně definováno jako absence souhlasu, aby bylo zdůrazněno právo každého člověka na tělesnou integritu.

8. Může Amnesty dokázat, že zákon o souhlasu vedl k nárůstu počtu odsuzujících rozsudků, například ve Švédsku a Spojeném království?

Ne. Je obtížné dokumentovat přímý účinek zavedení legislativy postavené na souhlasu obecně, ale ve Velké Británii vidíme, že došlo k nárůstu z 12 000 na 42 000 ohlášení poté, co zavedly konkrétnější a podrobnější právní předpisy o souhlasu. První [studie](#) ze Švédska, které zavedlo definici znásilnění založenou na absenci souhlasu v roce 2018, dokazují, že se zvýšil počet hlášení, stíhání a odsouzení za znásilnění. Zákon o souhlasu však také není celkovým řešením, pokud jde o předcházení a stíhání znásilnění. Zákon je však důležitý začátek.

Kromě novely zákona by policie a státní zástupci měli absolvovat důkladné školení v oblasti zvládání mýtů týkajících se znásilnění a genderových stereotypů. V sexuální výchově na školách by měl být souhlas zdůrazněn. Zákon založený na souhlasu vyšle všem důležitý signál o tom, kde leží hranice, jejíž překročení je již neakceptovatelným zásahem do integrity člověka.

9. Nestačí, že už máme v zákoně formulaci zmiňující zneužití bezbrannosti?

S bezbranností to není jednoduché, málokdy je při rozhodování o znásilnění využita a spíše je pak trestný čin kvalifikován pod jiným paragrafem trestního zákoníku s nižší trestní sazbou. Případy absolutní bezbrannosti (bezvědomí, silná intoxikace alkoholem,

hypnotický spánek, umělý spánek, vliv drog, choroba a další) nepředstavují při hodnocení takový problém. Problematické jsou ty případy, kdy oběť byla jen v relativní bezbrannosti, při níž má sníženou možnost projevit svou vůli. Relativní bezbrannost je v praxi vykládána poměrně restriktivně. Komentář trestního zákoníku s pojmem spojuje situace, kdy oběť nechápe, co se po ní chce, tj. nechápe pachatelovo jednání a není schopna domyslet jeho důsledky. To je ale v praxi nedostačující, protože plno lidí je schopno následky domyslet a chápou, co se pachatel činí, nejsou ale schopni adekvátně reagovat, protože jsou paralyzováni strachem, nebo jim v adekvátní reakci brání jiné okolnosti.

Například v medializovaném případě gynekologa, který během vyšetření zasunul penis do nic netušící pacientky, bylo jeho jednání v první instanci posouzeno jako poškození cizích práv. Soud to odůvodnil tak, že bezbrannost musí být stav, kdy je oběť naprosto nezpůsobitelná klást odpor. Obdobně byl posouzen případ, kdy se na lyžařském výcviku pokoušel instruktor prsty vniknout do spících dívek, které se v jednu chvíli probudily a jeho jednání učinily přítrž. Nejvyšší soud v této věci rozhodl, že pokud se oběť probudila ve chvíli, kdy se pachatel teprve snažil o průnik, nejednalo se tedy o pokus o znásilnění. Takový výklad by vedl k závěru, že by nebylo možné se pokusit o znásilnění osoby, která spí, a tedy by za takové jednání nemohl být ani uložen trest dle sazby pro znásilnění. Buď se daná osoba totiž probudí, a pak se jedná o přečin poškození cizích práv (s nižší trestní sazbou), nebo se neprobudí a znásilnění je dokonáno.

Problematické je i posuzování toho, zda se jedná o bezbrannost nebo o stav závislosti oběti vůči pachateli. K tomu se v roce 2013 vyjádřil Nejvyšší soud tak, že závislost oběti je oproti bezbrannosti stav, kdy se oběť sice nemůže svobodně rozhodovat, jelikož je na pachateli nějak závislá, není ale bezbranná. Do toho spadají třeba případy různých léčitelů a lidí, co své údajně nemocné oběti "odháčkovávají". Tyto činy se pak definují jako sexuální nátlak, opět s nižšími trestní sazbou.

Dalším faktorem bezbrannosti může být věk. Ani ten ale bohužel není brán v potaz a trestný čin bývá posuzován jako pohlavní zneužití (s mírnější trestní sazbou). Za současného stavu soudy nezkontrolují, zda např. třináctiletá dívka, která byla pachatelem dlouhodobě manipulována, mohla vůbec s pohlavním stykem opravdu souhlasit. Naopak za bezbrannost se podle komentáře k trestnímu zákoníku nepovažuje stav, kdy oběť byla sice nezletilá, nicméně fyzicky i duševně natolik vyspělá, že byla schopná pochopit, co se jí děje a svůj nesouhlas dát dostatečně jasně najevo.

To by zákon založený na souhlasu změnil a za soulož s třináctiletým dítětem by mohly být ukládány odpovídající tresty. V současnosti by se takový případ s největší pravděpodobností posoudil jako pohlavní zneužití, které je trestáno mírněji než znásilnění.

10. Nestačí, že už máme v zákoně formulaci zmiňující pohnutku těžké újmy?

Může se zdát, že tato formulace by mohla pokrýt spoustu případů nekonsenzuálního styku, ovšem i tady jsou v praxi mezery. V trestním zákoníku totiž máme paragraf 186, který definuje sexuální nátlak a ten má nižší trestní sazbu než znásilnění, spodní je jen půl roku. Mnoho případů je pak klasifikováno v rámci něj. Spadal by do něj případ, kdy

učitel zneužije své postavení a donutí studentku k orálnímu sexu pod hrozbou, že ji nepřipustí k maturitě.

Hranice mezi znásilněním a sexuálním nátlakem není zcela jasná a jednání, které by mohlo být potrestáno přísněji dle sazby u trestného činu znásilnění, bývá v praxi někdy posouzeno jako sexuální nátlak, a v důsledku trestáno mírněji. Kdybychom definovali znásilnění absencí souhlasu, umožnilo by to adekvátně trestat i případy, které jsou za současného stavu posuzovány pouze jako sexuální nátlak.

11. Co má znásilnění společného s rovností mužů a žen?

Ke znásilnění dochází v důsledku strukturálních nerovností v naší společnosti mezi pohlavími.

90 % obětí jsou ženy (stopznasilneni.cz, 2009), pachatelem je často muž. Podle mezinárodních úmluv jsou země povinny učinit vše, co je v jejich silách, aby zajistily ženám a dívkám, že budou moci vyrazit kamkoliv bez obav ze zneužití.

12. Co je cílem kampaně Chce to souhlas?

Dlouhodobým cílem kampaně je snížit počet znásilnění a bořit mýty, které se se znásilněním pojí. Jedním z důležitých kroků je změnit právní definici znásilnění, tak aby byla založena na souhlasu. Uzákonění této definice vyšle jasný signál obětem, pachatelům, orgánům, které jsou zapojeny do vyšetřování a rozhodování, i všem ostatním, že jakmile chybí souhlas, jde o znásilnění.